

Nekoliko besed o delovanju komisije za pospešitev upravne reforme.

Spisal namestniški svetnik v p. dr. Volkar.

V zadnjem času so razpravljali nekateri časopisi o prekinjenem delovanju imenovane komisije med vojno. Razprave so obsegale razloge odmora, kritiko o dosedanjem malenkostnem uspehu pripravljalnega dela, sestavo komisije, potem navedbe o smereh za nadaljnje delovanje javnosti, zlasti da se odpravi škodljivost dvojne in konkurenčne uprave državnih in avtonomnih upravnih organov. Ugovarjajo, da je bila komisija ustanovljena leta 1911. le za dobo tih let ter ni mogla izvršiti svoje naloge zaradi izbruha svetovne vojne. Ta ugovor se smatra — pravijo — bolj za pretvezo nego za pravi vzrok premora; »častitljivih ekselenc in po največ starejših gospodov od komisije« vojna osebno vendar ni prav nič zadrževala. Nadalje grajajo, da je hotela vlada reformirati na »preizkušeni podlagi«, torej po malem merilu, brez določnega programa in brez direktiv o tem, ali naj postopa komisija v svojih predlogih v zmislu državne enote, ali pa naj se uprava porazdeli še bolj na dežele in poveri lajškemu elementu. Dela posameznih komisijskih članov obsegajo po objavljenih poročilih in posvetovalnih zapisnikih pripravljalnih odsekov izborno odbran in obdelan material in tvorijo temeljite pomočke za zgradbo upravne reforme na polju notranje uprave, toda komisija v celoti, — pravijo — je bila manj plodovita, udeleževala se je po največ v tem, da je odklanjala predloge referentov in sklepe odsekov. Vzrok manj zadovoljivega uspeha tiči baje zlasti v sestavi te komisije; oziralo se je pri tem preveč na narodno pripadnost članov, ne pa na bogate izkušnje in na delovanje v politični upravni službi. Taka sestava komisije je večkrat ogrožala njen obstoj; nekateri člani niso hoteli ničesar slišati o tem, da se uredi narodnostno in jezikovno vprašanje, tudi ne, da se omeji avtonomija in okrepi državni vpliv v samoupravi! — Po mnenju te strani javnega mnenja moramo ob bodočem miru opremljeni biti z dobro pripravljeno upravno reformo; delati in nadaljevati je treba krepko in s pravimi cilji pred očmi. Po vojni bo upravna reforma neizogibno potrebna za naše politično in gospodarsko življenje. Takrat naj bodo merodavno vplivale druge vodilne misli in prepričanja o državnih

potrebah, naj bodo pospeševale okrepitev državne misli, ne pa »razvoja avtonomije« in temnih naklepov separatistov in iredentistov!

Druga smer razmišljanj o upravni reformi v nasprotnem tabgru javnega mnenja gre na to, da je treba počakati ugodnega časa za nameravano upravno reformo; še le po vojni bode moči dobiti sliko o nezmožnosti našega upravnega aparata; treba je zbirati izkušnji, proučevati potrebo reforme — in pustiti staro zmedo!

Doslej pripravljeno in deloma tudi dovršeno delo komisije za upravno reformo naj ne bo »brez kristi in zaman«; svariti je treba pred takimi nazori. Za rešitev vprašanj, ki se tičejo reforme za notranjo državno in avtonomno upravo, zlasti pa izboljšanja naše politične uprave, so bistvene one sporne točke, ki so neznosne za javno življenje na Češkem. Ureditev takih problemov je za nas nujna potreba pravnega reda. Kar je na tem polju komisija za upravno reformo, kar so posamezni referentje, odseki ali plenum v treh letih začeli, deloma izvršili, deloma pripravili in uvedli, to se mora nepogojno nadaljevati in dokončati, potem pa hitro uresničiti, kolikor dopuščajo zakonita sredstva. Tega dela naj bi se poprijeli vsi javni faktorji, ki se čutijo poklicane za vodstvo in ureditev, ne le člani cesarske komisije! Vmes so stvari največje važnosti, katere je treba pojasniti javnosti že sedaj. Imenovana komisija je porabila prvo leto predvsem za anketo, ki naj bi ugotovila želje zadevnih krogov prebivalstva z ozirom na reformo notranje in finančne uprave, anketo, ki se je vršila od 21. oktobra do 9. novembra 1912. Povabljeni zvedenci, bilo jih je okoli 80, so dobili vprašalno polo s 43 točkami o pritožbah in željah prebivalstva glede hib v organizaciji krajevnega (teritorialnega) obsega in v postopanju državnih in avtonomnih upravnih oblastev, glede razmerja med državnimi in avtonomnimi oblastvi ter njih sodelovanja, glede izpopolnitve upravnega sodstva pred državnimi in avtonomnimi oblastvi v vseh instancah, zlasti pred upravnim sodiščem s pravico samolastne odločbe, končno z ozirom na jamstveno dolžnost države in avtonomnih korporacij za materialno škodo, povzročeno po krivičnih odločbah in opustitvah njih uslužbencev. Posledki enketnih razprav so objavljeni v stenografskem zapisniku na 511 straneh (v obsegu pole).

Izjave zvedencev so po večini prav poučne, izjave pravniških strokovnjakov so tudi velike teoretične vrednosti. Pretežna večina

se je zedinila glasom izjav glede teh-le skupnih želja: V politični upravi je treba reformirati pred vsem človeški material, uradnike; dobro izšolani uradniki, samostojni delavci z lastno odgovornostjo in jamstvom bi bili prvi pogoj za upravno reformo; politični in nacionalni pripadniki so rak-rana naše uprave. Upravna okrožja naj bi ne bila preveč obsežna; okrajni glavar bodi v vednem stiku s prebivalstvom potom posebnih organov — uradnih mož (Amtmann), eksponiranih komisarjev — pridobi naj si tako ugled in vpliv, zlasti v zadevah prenešenega občinskega področja. Uprava naj se kolikor moč decentralizuje, osrednji uradi naj zgol upravljajo, odločajo naj nikar. Istančna pot naj neha v političnem postopanju redoma z drugo stopnjo — z deželno vlado. Z ene strani so predlagali ustanovitev okrožnih oblastev (Kreisbehörden), da se razbremenijo poslovanje deželnih vlad v večjih kronovinah. Administrativno postopanje naj se izenostavi in uravna po enotnih, obveznih predpisih, — naj se kodificira — uveljavi naj se tudi opravičnik. Enketa je dalje ugotovila, da ni potrebe za samostojna upravna sodišča, pač pa naj se upravno sodstvo preuredi moderno in vstrezno zakonom na vseh stopnjah zlasti pri deželnih vladah; oblastva naj sodijo z utemeljitvami! Policijski kazenski zakon in predpisi o postopanju naj se kodificirajo zato, da bo administrativno kazensko postopanje brez hib; pristojnost upravnega sodnega dvora za policijske kazenske stvari naj se uvede po 40letnem trajanju zakona. Da se ojači državni vpliv na avtonomno upravo, so priporočali organično zvezo med državnimi in avtonomnimi upravnimi organi z ustanovitvijo okrožnih zastopstev in odsekov v večjih kronovinah — na Češkem in v Galiciji — temu nasproti pa so zopet uveljavili že obstoječa okrajna zastopstva. Želelo se je, da naj se združijo občine po svoji finančni moči in zmožnosti in poveri naj se jim upravno delo. V gospodarskem oziru naj bodo pod nadzorstvom višjih samoupravnih organov — deželni odborov. Narodnostni in jezikovni spori so tvorili odličen predmet enketnih razprav; zakonitim ali pa naredbenim potom naj se ti spori kolikor moč omilijo in narodnostne manjšine pravno ščitijo, kolikor to treba.

Koncem leta 1913. je objavila komisija za pospešitev upravne reforme obširen zvezek, kateremu so bili pridejani komisijski predlogi, da se izda o p r a v i l n i k za c. kr. okrajna glavarstva in da se določijo — v obliki ministrskih naredb — načela za p o s t o -

pa nje pred političnimi oblastvi; dalje pojasnila referenta viteza pl. Schwardzenaua, statistični material in poročilo komisijskega člana grofa Kielmansegga glede opravičniške in pisarniške reforme pri političnih oblastvih. Komisija je hotela s tem dobiti sredstva in pota, s katerimi bi se odpravile hibe v upravi kolikor moči naglo in neposredno naredbenim potom brez zakonodajnega pota. Osnutek o določbah postopanja naj ne ustvarja novega prava, tvori naj namreč že obstoječ, a pozabljen pravni red. Smotri reforme so: pospešitev uradnega poslovanja, obenem uprostitve njegovih oblik, kakor ugotovitev določnih principov administrativnega postopanja. Podpirati je vsakogar, da najde sigurno svojo pravico. Tretji odstavek obsega posebne temeljne določbe o postopanju v pravnih stvareh. V pravilniku se predlaga v razbremenitev uradnega predstojnika institut decernentov, ki naj bi kot referentje upravičeni bili odobravati po naročilu uradnega predstojnika pismene izdelke. Strokovni uradniki — zdravniki in tehniki — bodo naj načeloma enaki prava večim uradnikom, torej bolj samostojni kakor so doslej. Deželni šef določi nadzorovalne uradnike, ki potujejo v okrajih, njim odkazanim, in ki naj se prepričajo, ali se izvajajo določbe; doslej uvedeni, takozvani nadzorniki — namestniški svetniki na Češkem — bi torej prenehali, saj se na Češkem itak niso obnesli. Inšpekcijska služba v politični upravi sploh, ne le v okrajih, naj bi se opravljala po načelih državne enotnosti, ne po načelih, običajnih v deželah; priporočati bi bilo torej, da imenuje take osebe ministrstvo in jih pogosto menjava; to izkušnjo in prepričanje je vojna menda že dognala.

Temeljem komisijskega predloga naj bi stopil v veljavo pravilnik za okrajna glavarstva dne 1. januarja 1915, določbe o postopanju pa 1. januarja 1914. V tem času politična oblastva še niso prav nič vedela o naredbi!

Komisija za upravno reformo je podala javnosti koncem leta 1914., po preteku določene triletni funkcijske dobe, tretje poročilo o svojem delovanju, prekinjenem vsled vojnih dogodkov. Poročilo omenja obdelane referate o organični reformi notranje — državne in avtonomne — uprave in sicer: 1.) Načela reforme v organizaciji notranje uprave (od viteza pl. Haerdtla) s 73 členi in pojasnili; 2.) grofa Schönborna o nadzorstvu občinskega, okrajnega in deželnega gospodarstva, dalje predloge o ustanovitvi okrajnih in deželnih upravnih sodišč; 3.) zakonski načrt, da se uvede upravno sodstvo

za vse stopnje političnih upravnih oblastev (od vseučiliškega profesorja dvornega svetnika dr. Bernatzika). Dva predloga, sklenjena v komisiji, in sicer o organizaciji in reformi računske službe in o ustanovitvi naredbenega sodišča, dalje predlogi o ustanovitvi zakonodajnega arhiva ter o tem, kako naj se izobrazujejo pisarniški organi in začetniki v državni računski službi, predlogi, o katerih so se praviloma višila delna posvetovanja, se tudi omenjajo.

Nadaljni referati, pridržani sklepanju komisijskega plenuma, so navedeni v tem letnem poročilu. O jamstvu države za škode, ki jih povzročijo njeni uradniki in sluge v izvrševanju njim poverjene javne oblasti; referat glede noveliranja zakonov o upravnem sodnem dvoru in državnem sodišču. Poročilo navaja pripravljalna komisijska dela: ureditev postopanja za policijsko kazensko pravo in kazenskega postopanja pred finančnimi oblastvi, predloge o vzgoji in o daljnjem vežbanju uradnikov za avtonomno upravo. Letnemu poročilu so pridejana kot priloge vsa v tretjem poslovnem letu dovršena dela: predlogi, spomenice, poročilo o nagibih in zakonski načrti referentov, potem stenografični zapisniki o sklepih referentskega komiteja, stalnih odsekov in plenarnih komisijskih sej s statističnim materialom. Komisija je končala glasom svojega poročila delo, »svesta si, da ima njeno, dasi ne prav do konca uspelo delovanje, dragoceno podlago in trajen pomen za velike upravne reforme, ki bodo v prihodnje stale v ospredju državnega delovanja.«

Izmed označenih predlogov in izdelkov nekaterih članov komisije je posebej omeniti zgolj one točke, ki bi utegnile biti vodilne misli in sredstva za to, da se ozdravijo razdrapane razmere v kronovinah. V tem oziru je glavna točka rešitev in omiljenje narodnostnega in jezikovnega vprašanja. Nekateri predlogi navajajo tudi sredstva, ki naj zagotovijo pravno zaščito narodnostnih manjšin. Predsednik komisije vitez pl. Schwartzenu je izrekel: »Dokler se država ne odloči, da jasno in temeljno uredi svoje razmerje do posameznih narodov, ni moči ustvariti v Avstriji nič koristnega, torej tudi ne upravne reforme.« Referat viteza pl. Haerdla: »Grundzüge einer Reform« obravnava med drugim ustanovitev okrožnih oblastev, določenih v jezikovno mešanih deželah zlasti za to, da se ščiti uprava pred škodljivim vplivom narodnostnega boja. Pri določitvi uradnih okrožij se je ozirati na narodnostne razmere; če živi v okrožju izdatna narodnostna manjšina, ugotove naj se z

zakonom pravne zahteve te manjšine na primerno upoštevanje pri okrožnih zavodih in napravah. Narodnostne stranke naj imajo pravico pritožiti se — pri nameravanim deželnem upravnem sodišču, ako se jim kršijo pravice. Glede narodnostnega zastopstva v občinah se predlaga: V jezikovno mešanih deželah se morajo pregledati občinske meje tako, da bodo občine narodnostno enotne, kolikor je to izvedljivo po krajevnih razmerah; kjer to ni možno, zlasti v večjih mestih, naj se pravne zahteve izdatnih narodnostnih manjšin zakonito ugotove glede primerne upoštevanja pri občinskih zavodih in napravah. V jezikovno mešanih deželah je uvesti v občinah z izdatnimi narodnostnimi manjšinami za občinske volitve proporcionalni volilni sistem; enak volilni sistem bi bilo treba uvesti tudi za mesta.

Predlog za ustanovitev okrožnih oblastev in okrožnih zastopstev v avtonomni upravi je ostal pri komisijskem plenarnem zborovanju s sedmimi glasovi proti 11 v manjšini. Večina je utemeljevala svoje stališče nastopno: Ustanovitev okrožnih oblastev in zastopov je isto, kakor administrativna delitev dežel kot zgodovinskih državnih delov; nobene pomnožitve oblastev in uradnikov! V večjih deželah so že okrožna zastopstva. Upravne reforme ni iskati z narodnostno omejitvijo, ampak temeljem jezikovnopravnega načela; zakon naj ugotovi, kako daleč naj se ščitijo narodnosti v tej ali oni smeri; uvedejo naj se narodnostni katastri v zaščito narodnostne pripadnosti. Komisija pa je sprejela predlog glede proporcionalne pravice in jo razširila tudi na volitev v okrožna zastopstva.

Kar se tiče narodnostnega pravnega varstva, je predlagal vitez pl. Haerdtl ustanovitev upravnih sodišč prve stopnje za posamezne večje dežele ali deželne skupine; takih deželnih upravnih sodišč naj bi bilo sedem ali osem v celi monarhiji, delovala naj bi tudi kot volilna sodišča. Upravna sodišča bi bila tudi poklicana, da odločajo neposredno o odškodninskih zahtevah, uveljavljenih proti avtonomni korporaciji — občini, okrožju, deželi — radi škode, prizadete vsled zanemarjenja uradnih dolžnosti njih organov temeljem posebnih zakonitih določb. Toda tudi tega predloga ni bilo moči udejestiti, ker ga je referent umaknil pred obravnavo v komisijski plenarni seji in je utemeljil svoj korak s tem, da je komisija sklenila odkloniti njegove predloge in osnutke glede ustanovitve okrožnih oblastev in okrožnih zastopstev, kajti s to odklonitvijo da so odpadli pogoji,

pod katerimi bi utegnil po njegovem mnenju predlagati izpopolnitev upravnega sodstva z ustanovitvijo deželnih upravnih sodišč.

»Po osnutku zakona o uvedbi upravne jurisdikcije na vseh stopnjah obstoječih političnih upravnih oblastev (od dr. Bernatzika)« naj bi se upoštevala misel o narodnostni avtonomiji na ta način, da bi bila obvezna teritorialna delitev jurisdikcijskega okrožja v narodnostno enotne občine v onih državnih okrajnih instancah, kjer je več v deželi običajnih jezikov, obvezna naj bi bila pa tudi volitev prisednikov izmed lajkov in obvezne bi morale biti ustne razprave v narodnostnem delnem okrožju. Ta izdelek je bil odklonjen v 11. komisijski seji kot referentov manjšinski predlog. Predsednik je priznal veliko vrednost osnutka s poročilom o nagibih, rekši: »da zakonodajstvo gotovo ne bo moglo preko osnutka dvornega svetnika dr. Bernatzika, če se bo kedaj moralo pečati z ureditvijo administrativnega postopanja.«

Poseben pomen za razmere na Češkem ima drug predlog istega referenta o ustanovitvi n a r e d b e n e g a s o d i š č a, ker ima svoj izvor v neznosnem jezikovnem sporu oblastev in sodišč na Češkem. Naloga naredbenega sodišča bi bila glasom člena 7. državnega osnovnega zakona o sodni oblasti ta, da bi dokončno in avtentično izreklo, ali so naredbe veljavne ali ne. Referent je, utemeljujoč ta osnutek zakona, opozoril komisijske odseke na nasprotja v sodbah, katere so izrekla sodišča o celi vrsti najvažnejših naredb, zlasti na polju jezikovnega prava, ter je pripomnil: učakati smo morali stvari, ki so bile izredno mučne in sumljive, učakati smo morali, da so sodišča uporabljala naredbo leta in leta kot zakonito, a naenkrat je kak sodnik smatral, da je naredba proti zakonu! Ustvariti je torej enotno oblast, ki naj odloča o vprašanju, ali so naredbe veljavne dokončno tako, da drugačna razlaga s strani sodišč glede tega vprašanja ni več možna! V Avstriji imamo troje najvišjih sodnih dvorov, ki so neodvisni drug od drugega in ki bi utegnili imeti glede vprašanja o veljavnosti naredbe različne pravne nazore. Da se pride temu v okom, sestavilo naj bi se iz odposlanstev teh treh vrhovnih sodnih dvorov — vrhovno in kasacijsko sodišče, upravno sodišče in državno sodišče — od slučaja do slučaja, posebni sodni dvor, kateremu naj bi pristojala izključno pravica, da odloča o veljavnosti naredbe. Ta predlog je bil tudi sprejet v 10. seji komisije z zakonomim osnutkom vred.

Grof Schönborn je umaknil svoj predlog glede ustanovitve okrajnih in deželnih upravnih sodišč z ozirom na podoben predlog viteza pl. Haerdthla. Sprejeti so bili v 10. plenarni seji predlogi istega referenta o nadzorstvu deželnega gospodarstva ter o nadziranju občinskega in okrajnega gospodarstva s tole bistveno vsebino: Višja avtonomna korporacija mora nadzirati gospodarstvo neposredno podrejene korporacije, vrhovno nadzorstvo imajo deželni odbori.

Živahno razpravo v stalnih odsekih in v plenumu je povzročil nad vse važni predmet glede razmerja med državno in avtonomno upravo, zlasti ko je bilo posvetovanje o odklonjenem predlogu viteza pl. Haerdthla glede ustanovitve okrožnih oblastev in okrožnih zastopstev. Manjšinski člani so zastopali mnenje, da naj se izvrši organska zveza z državno upravo na ta način, da stopi predstojnik državnega upravnega oblastva enake vrste na čelo samoupravnega kolegija, ki za njegov okoliš že obstoji ali ki se šele organizuje, torej okrajni glavar na čelo okrajnega odbora, okrožni glavar na čelo okrožnega odbora, deželni šef na čelo deželnega odbora kot upravnega oblastva. S tem bi bile na mah odpravljene vse pomanjkljivosti sedanje »dvojne uprave«: da se češče kosata državna in avtonomna uprava, da je nejasna njuna pristojnost in da je težavno skupno delovanje.

Kakor je posneti iz »sestave načelnih predlogov (51 členov) za reformo organizacije notranje uprave« v končnem poročilu viteza pl. Haerdthla (stenograf. zapisnik št. 6), je večina komisije sklenila ukrepe, s katerimi se namerava omejiti državno nadzorstvo nad avtonomno upravo. Tako naj se dovoli samoupravnim korporacijam, da izvedejo z izvršbo lastne pravomočne odredbe, dovoli tudi pravica, da izdajajo naredbe!

Poleg tega je komisija za upravno reformo enoglasno sklenila, da se imenujejo po potrebi v okraju bivajoči zaupniki — uradniki (Amtmänner), ki naj podpirajo okrajna glavarstva pri izvrševanju eksekutivne službe, na drugi strani pa razbremenene občinske organe zlasti v kmetiskih občinah pri opravih prenešenega področja. S pomočjo takega organa bi se lahko okrepil v politični upravi potreben vpliv državne uprave na samoupravo. Tako bi bilo moči odstraniti škodljivosti konkurenčne uprave, kjer utegne nasprotovati

avtonomna uprava politični. Referent pl. Haerdtl je utemeljeval ta predlog s tem, ker se je v anketi z raznih strani poudarjalo, da se pogreša v današnji organizaciji državne politične uprave vmesen član med političnim okrajnim oblastvom in med občinskimi oblastvi; sklicevali so se na naprave, obstoječe v družih deželah, za oskrbovanje državnih poslov, zlasti policije, n. pr. na Pruskem (Amtvorsteher — Bezirke), v Poznanju (Distriktkommissariate), na Vestfalskem (Ämter), v renski provinci (Landbürgermeistereien). Pomanjkanje eksekutivnih organov je pri nas iz več ozirov občutno; priporočajo torej ustanovitev pomožnih organov, stanujočih v raznih delih okraja, in poklicanih, da izvrše posamezne posle, naložene jim od oblastev. Način, kakor so se uporabljali doslej običajno občinski uradi v prenešenem področju, je prekoračil večkrat meje, dopustne po sedanjem stanju zakonodaje; tudi orožništvo se je za taka opravila rabilo ali zlorabilo proti dotičnim inštrukcijam. Predlagana organizacija naj se izvede le polagoma in za poskus v tej ali oni deželi ali okraju. Predlagatelj je izjavil, da bi ne bilo imenovati takih »uradnih mož« za upravo v mestih. Zdi se pa, da ta koncesija za mesta ni utemeljena, tudi ni praktična, če uvažujemo, da so buknile v mestnih zastopih redoma pasivne rezistence in obstrukcije zoper državno upravo in da so se po tem ravnale tudi kmetske občine. »Uradni možje« naj bi bili zgolj izvršilni organi — eksekutorji — brez gosposkine oblasti v policijskih stvareh, — oni naj bi ne bili instanca in naj bi ne imeli pravice odločati in ukrepati — tako kakor na Pruskem označeni najnižji upravni organi. To bi ne bila nova organizacija upravnih oblastev, ampak le pravilnejše in hitrejše delovanje obstoječih naprav. Zakonita podlaga za ustanovitev in uporabo takšnih posredovalnih in eksekutivnih organov med političnim okrajnim oblastvom in občinskimi predstojništvu je tako v naši občinski ustavi, kakor tudi v drugih državnih in deželnih zakonih; v največ občinskih zakonih je izrecno določeno, da »sme vlada opravljati v s a k č a s posle prenešenega področja celotno ali deloma po lastnih organih in na lastne stroške.« Za politična oblastva velja še danes cesarska naredba od 20. aprila 1854 št. 96 drž. zak. kot službeni predpis, izdan, da določa uradno in eksekutivno oblast za izvrševanje odredb in razsodil političnih in policijskih oblastev in v varstvo uradnega ugleda teh oblastev. Da morejo oblastva tem naredbam ustreči, morajo imeti primerna sredstva in

organe. Predlagano institucijo »uradnih mož« v naši politični upravi je moči uvesti naredbenim potom takoj in neposredno. —

S tem je opisano v nekaterih točkah dosedanje delovanje komisije za pospešitev upravne reforme. Glasom omenjenega končnega poročila referenta viteza pl. Haerdla dajejo tam navedeni načelni predlogi komisije zgolj pravec, kako bi se utegnila izvršiti reforma državne in avtonomne uprave; načrti za naredbe in zakone se niso izgotovili. Sklepni referat pl. Haerdla je bil predložen v posvetovanje komisijskim odsekom in ti naj bi formulirali komisijske sklepe in jim podelili pravno moč v zmislu opravilnika. Toda — v sejo ni bilo odsekov v številu, potrebnem za sklepanje, in — tako ni bilo moči obvezno sklepati o predlogih. Poročevalec je dejal na tem zborovanju: »Posamezni predlogi utegnejo odpraviti pomanjkljivosti v posameznih ozirih, zdi se pa, da ne odgovarjajo bistvu stvari. Vzroki hib, ki jih kaže naša uprava, ostanejo žal nedotaknjeni, temu pa ni pomoči, ker je visoka komisija odklonila vse zadevne, došle jej preloge.« Tudi drugi člani so bili razočarani radi neugodnega izida komisijskih razprav glede najvažnejših programnih točk.

Bogati, od komisije zbrani material dokazuje, da so tudi strokovnjaki ugotovili hibe in vrzeli notranje državne in avtonomne uprave; da je potreba reforme brezdvomna, in da je primernih sredstev zaboljšanje dovolj na razpolago. Gre sedaj za smotreno predelavo zbrane snovi po ugotovljenih direktivah. To delo naj bi pa izvršili predvsem strokovnjaki po poklicu s praktičnim izkustvom v upravni službi in teoretično zmožnostjo. Šele te izdelke bi lahko oddala vlada zaeno z vodilnimi pravci in — seveda — z vojnimi izkušnjami političnim in nacionalnim strankarjem, da bi se izrekli o njih in stavili protipredloge.

